

5. ЕКОЛОГІЯ, ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ

Наукові праці Лісівничої академії наук України
Proceedings of the Forestry Academy of Sciences of Ukraine

<http://fasu.nltu.edu.ua>
<https://doi.org/10.15421/412215>
Article received 2022.06.24
Article accepted 2022.12.29

ISSN 1991-606X print
ISSN 2616-5015 online
@ ✉ Correspondence author
Nelia Lukianchuk

Lukyanchuk@nltu.edu.ua
103 General Chuprynka st., Lviv, 79057, Ukraine

УДК 338.48

Аналіз перспективи розвитку екотуризму Ужанського національного природного парку у післявоєнний період

Н.Г. Лук'янчук¹, Ю.М. Іваник²

Розвиток екологічного туризму в Україні та можливості його подальшого активного розвитку в повоєнний період на території Ужанського національного природного парку (далі – Парку) відзначається високою актуальністю. Виконаний комплексний SWOT-аналіз виявив значний рекреаційний потенціал Парку для розвитку екологічного туризму. Головні загрози, що можуть спричинити гальмування екологічного туризму: низький рівень міжнародної співпраці та партнерських відносин з іншими природо-заповідними територіями; низьке науково-технічне забезпечення; застаріла технічна база для сучасних моніторингових досліджень.

*Підвищення рівня проведення наукових досліджень у природоохоронних науково-дослідних відділеннях Парку є вимогою сьогодення. Необхідно запровадити заходи з підвищення ефективності функціонування унікальних природних комплексів у гірських умовах для зменшення поверхневого стоку на схилах, а також руйнівного впливу вітровалів і повеней. Висихання на значних площах похідних деревостанів *Picea abies* (L.) Karst. вимагає проектування спеціальних лісокультурних заходів. Для підвищення рівня збереження рідкісних ендемічних видів рекомендовано збільшити площу заповідної зони. Обговорено питання збереження цінних об'єктів природно-заповідного фонду, гідрологічних і геологічних природних та історико-культурних комплексів, що знаходяться на території Парку, зокрема, поліфункціональне значення і клас соціологічної цінності 13-ти природоохоронних об'єктів. Здійснений аналіз підтвердив високий естетичний ресурсний потенціал ландшафтів, високий рівень збереження генетичних ресурсів та біологічного різноманіття Ужанського національного природного парку.*

Ключові слова: екологічний туризм; природні ресурси; природно-заповідний фонд; лісові насадження; господарська діяльність.

¹ Лук'янчук Неля Георгіївна – член-кореспондент Лісівничої академії наук України, кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри екології. Національний лісотехнічний університет України, вул. Генерала Чупринки, 103, м. Львів, 79057, Україна. Тел.: +38-067-983-77-73. E-mail: Lukyanchuk@nltu.edu.ua ORCID: 0000-0003-2354-2446

² Іваник Юрій Михайлович – магістр екології, лісничий Волосянківського лісництва ДП «Великобerezнянське лісове господарство», вул. Рибальська, 18, смт Великий Березний, Закарпатська область, 89000, Україна. Тел.: +38-067-164-73-22. E-mail: ivannikurij@gmail.com

Вступ (Introduction). Екологічний туризм є одним із перспективних напрямів розвитку діяльності туристичної сфери й економіки України загалом. Це – порівняно новий вид туризму, формування ідеї котрого розпочалося у 80-х роках ХХ ст., а на сьогодні досить стрімко розвивається у багатьох країнах світу (Кифяк, 2003; О.Ю. Дмитрук, С.В. Дмитрук, 2009; Новицька, 2013; Карпюк, 2013; Москвяк, 2022). Екотуризм став предметом важливих офіційних міжнародних декларацій – Берлінської декларації з біологічного різноманіття і стійкого туризму (1997 р.) і Квебекської декларації з екотуризму (2002 р.). У них акцентовано увагу на основних завданнях екотуристичної діяльності: політична і фінансова підтримка захисту навколишнього середовища, визнання та повага прав місцевих і корінних громад, культурна і природоохоронна освіта туристів (Новицька, 2013).

До 2022 р. екологічний туризм набув значної популярності і в Україні, проте його розвитку перешкоджають військові дії, які ведуться на території нашої країни сусідньою державою-агресором. Наслідками військових дій стало нищівне руйнування природних ландшафтів, селітебних зон та інфраструктурних об'єктів, що унеможливило проведення туристичного відпочинку на всій території України. Більшість відпочинкових комплексів західного регіону України стали прихистком для проживання тих українців, які залишились без житла чи засобів для існування. Однак, після завершення бойових дій, звільнення всіх окупованих територій, відстояння суверенітету України, депресійний період закінчиться і буде відновлено всі напрями туристичної діяльності.

Під *екотуризмом* розуміють вид активного відпочинку у межах недоторканих природоохоронних територій, де поряд із науково-пізнавальними, культурно-виховними і спортивно-оздоровчими функціями, акцентовано увагу на зв'язках між природним і соціальним середовищем та гармонійних стосунках між природою і людиною (Вишневецький, 2015). Це – природно-орієнтований туризм. Сутність його полягає в акцентуванні уваги не тільки на виді рекреаційної діяльності, але й на характері впливу туризму на довкілля та ступені відповідальності як туристів, так і місцевого населення щодо збереження природного середовища (О.Ю. Дмитрук, С.В. Дмитрук, 2009).

Вивченням проблем розвитку, організації та управління екологічного туризму займалися низка вітчизняних учених (Кифяк, 2003; Кричевська, 2005; Попович, 2007; Карпюк, 2013; Новицька, 2013; Вишневецький, 2015; Москвяк, 2022 та ін.). У наукових публікаціях дослідників відзначено актуальність широкого запровадження екологічного туризму, важливість його культурної складової як для туристів, так і для жителів природної території. Також цей процес варто розглядати як просвітницьку діяльність, що посилює цінність і роль території національних парків, а також як промоційну роль важливості збереження недоторканої природи Укра-

їни, особливо – Закарпаття, де значну частину території займають об'єкти природно-заповідного фонду (13,9%), які є базовими для організації екологічного туризму.

У регіоні Закарпаття екологічний напрям туризму почав розвиватися порівняно недавно, проте спостережено його прогресування з кожним роком. Такий процес відбувається завдяки тому, що область має значні туристично рекреаційні ресурси – кліматичні, ландшафтні, біотичні, водні, мінералогічні, національно-етнографічні, культурно-історичні. Центрами розвитку й популяризації екотуризму на території Закарпаття є заповідники та національні природні парки. І якщо відвідування охоронних територій у заповідниках заборонено, окрім окремих форм організованої туристичної діяльності (екологічні стежки, музеї природи тощо), то в національних і регіональних ландшафтних парках туризм є профільним видом діяльності, що дає змогу отримувати значний фінансовий дохід.

Мета роботи полягає у вивченні стану існуючих ресурсно-рекреаційних об'єктів Ужанського національного природного парку (далі – Парку), які придатні для активного розвитку екотуристичної діяльності та окресленні подальших перспектив розвитку екологічного туризму на території природоохоронного об'єкту.

Об'єкти та методики дослідження (Objekts and methods). *Об'єктом дослідження* є рекреаційний ресурсний потенціал Ужанського національного природного парку. *Предмет досліджень* – особливості господарської діяльності Парку в напрямі розвитку та популяризації екологічного туризму.

Для встановлення рівня розвитку господарства було застосовано метод SWOT-аналізу. Він полягає у поділі чинників та явищ діяльності господарства за категоріями сильних і слабких сторін. Нами встановлені сильні сторони, покликані забезпечити прискорене просування до досягнення стратегічних цілей, а також слабкі сторони, що є причиною гальмування розвитку господарства у напрямі екологічного туризму.

Впродовж 2020-2022 рр. проаналізовано аналітичні матеріали Ужанського НПП, опрацьовано літературні дані, а також здійснено натурні обстеження об'єктів Парку, які мають значення для розвитку екологічного туризму. Зокрема, було проведено обстеження ділянок Волосянківського л-ва ДП «Великобerezнянське лісове господарство» на предмет виявлення рослин, внесених до Червоної книги України; рослин, внесених до міжнародних договорів, ратифікованих Україною, зокрема рослин в додатках до Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернська Конвенція). З цією метою були створені карти трапляння видів рослин, що підлягають охороні та збереженню. Ефективний моніторинг рідкісних рослинних популяцій здійснено не за стандартними методиками, а за спрощеними візуальними оцінками параметрів, які відображають ключові характеристики стану рослинного

виду. Дослідження включало пряме обстеження наявності рослинних об'єктів, важливих для збереження у найоптимальніші для цього фенологічні терміни. Фотофіксацію здійснювали із вказанням GPS-координат. Для реєстрації місця знаходження рослинного об'єкту додатково надавали: опис із попередніми даними (лісництво, квартал, виділ), кількість рослин, площу заростей, фенологічний стан (вегетація, цвітіння, плодоношення). Матеріали обстеження передано відповідальним працівникам Ужанського НПП для формування електронної бази моніторингу.

Впродовж декількох останніх десятиліть вчені багатьох країн розробляють наукові основи класифікацій природоохоронних територій. З часом такі наукові розробки стали основою для підготовки і затвердження офіційних національних чи міжнародних класифікацій. В Україні першу таку наукову класифікацію у 1980 р. почав розробляти професор С. М. Стойко, в подальшому удосконалив її, назвавши функціональною (Стойко, Гадач, Шимон, Михалик, 1991). Залежно від цільового призначення, природоохоронного статусу, територіальної і ландшафтної структури заповідних об'єктів, виділяють такі основні їхні функції: біоконсерваційна, біогенетична, інформаційна, документаційна, науководослідна, ландшафтно-естетична, екологічна, соціальна, природо-пізнавальна, культурно-освітня та дидактична. Цю розробку використано у нашому дослідженні з урахуванням того, що кожна функція природоохоронного об'єкту оцінена певною кількістю балів: 3 – функція реалізовується повністю; 2 – функція реалізовується частково на всій території; 1 – функція реалізовується частково на менш, ніж половині території; 0 – виконання функції відсутнє. Усі природоохоронні об'єкти, згідно їхньої інтегральної суми балів, поділено на три класи соціологічної цінності: 1 клас – висока природоохоронна цінність (30-25 балів); 2 клас – середня природоохоронна цінність (24-19 балів); 3 клас – задовільна природоохоронна цінність (18-13 балів). Оцінка нижче 15 балів свідчить про незадовільне виконання заповідним об'єктом природоохоронних функцій.

Результати (Results). Для оцінювання розвитку екотуризму в Ужанському НПП здійснено комплексний SWOT-аналіз, в якому відображено всі сильні та слабкі сторони діяльності унікального природного комплексу Парку (табл.).

Отже, головними завданнями Ужанського національного природного парку є збереження цінних природних та історико-культурних комплексів й об'єктів, що знаходяться на його території, а також підвищення ефективності функціонування унікальних природних комплексів та раціональне використання їхнього природного потенціалу.

Важливе значення для розвитку екотуризму має створення туристично-інформаційних, екологічних та освітніх центрів. У межах Ужанського НПП функціонує туристично-інформаційний центр у с. Ужок, а на Ужоцькому перевалі облаштовано інформаційний майданчик. Також планується відкриття туристично-інформаційного центру у с. Вишка

Великобerezнянського району. Репрезентативність Парку доволі широко висвітлена на офіційних сайтах, проте все ж необхідно збільшити обсяг інформаційних інтернет-джерел.

Ужанський НПП внесено до складу біосферного резервату «Східні Карпати» – перший у світі трилатеральний українсько-польсько-словацький біосферний резерват. Проте на сьогодні потрібно відзначити низький рівень наукової міжнародної співпраці та партнерських відносин з природно-заповідними територіями Польщі і Словаччини. У зв'язку з цим, дуже важливим аспектом є активізація роботи з розробки міжнародних екологічних проєктів і спільних туристичних маршрутів, що дасть вагомий поштовх розвитку наукового потенціалу Парку в майбутньому.

Ужанський НПП є членом Європейської федерації природно-заповідних територій «Європарк», увійшовши в липні 2007 р. до списку Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат». Парк приймає участь у виконанні міжнародного Проєкту «Збереження і стале використання природних ресурсів Українських Карпат» у рамках Карпато-Дунайської програми Міжнародного фонду охорони диких тварин. Використання міжнародного досвіду сприяє вирішенню цілої низки важливих для області питань у сфері туризму. Проте на сьогодні потрібно відзначити відсутність спільних міжнародних заходів з розвитку туристичних проєктів.

Ужанський НПП розташований у центральній частині Українських Карпат, на прикордонні з Польщею та Словаччиною. В інформаційних довідках відзначено напівпериферійне транзитне положення Парку в національній транспортній мережі, зокрема, зазначено, що найближча залізнична станція – Ужгород, а найближчий аеропорт – Ужгород або Львів. В інформаційних матеріалах потрібно ширше висвітлити інформацію про наявні способи транспортного сполучення Ужанського НПП з територіями інших держав.

Для розвитку міжнародного туризму на території Парку зосереджені унікальні природні комплекси, що мають важливе рекреаційне, наукове, естетичне, освітнє та оздоровче значення (Байцар, 2014). Резерват включає частину найбільшого в Європі комплексу природних букових лісів – полони. Завдяки сприятливим кліматичним та різноманітним географічним і геоморфологічним умовам, флора Парку відзначається значним видовим багатством (рис. 1).

Ужанський НПП складається із п'яти природоохоронних науково-дослідних відділень – Костринське, Жорнавське, Ново-Стужицьке, Лубнянське, Ужоцьке. Науково-дослідні роботи здійснюють у напрямі вивчення видового складу основних рослинних ценозів, якісного і кількісного складу фауни. Для виконання наукових і природоохоронних функцій у Парку створені науковий відділ, відділ рекреації, пропаганди та екоосвіти; відділ охорони, відтворення та раціонального використання природних ресурсів.

Таблиця. SWOT–аналіз діяльності Ужанського НПП
Table. SWOT–analysis of activities of the Uzhan NNP

Сильні сторони	Слабкі сторони
У межах Ужанського НПП функціонує туристично-інформаційний центр	Недостатня репрезентативність Парку в інтернет-мережах
Парк включено у біосферний резерват «Східні Карпати», в Європейську федерацію природно-заповідних територій «Європарк»	Низький рівень міжнародної співпраці та партнерських відносин з іншими природно-заповідними територіями
Використання міжнародного досвіду сприяє вирішенню цілої низки важливих для області питань у сфері туризму	Відсутність спільних міжнародних заходів і розвитку туристичних проєктів
Парк розташований у центральній частині Українських Карпат	Напівпериферійне транзитне положення в національній транспортній мережі
Достатня кількість об'єктів туристичної інфраструктури, орієнтованої на прийом іноземних туристів	Недостатнє висвітлення інформації про наявні способи транспортного сполучення з територією інших держав
Завдяки наявності унікальних природних комплексів, Парк увійшов до списку Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат»	Парк охоплює природні угіддя трьох землекористувачів, у зв'язку з чим є складності з координуванням дій
Регулярне проведення інвентаризації флори, фауни та рослинності на території Парку	Застаріла технічна база для ведення сучасних моніторингових картографічних методів дослідження
Значна площа Ужанського НПП – 39159 га	Низьке науково-технічне забезпечення Парку
Диференційований розподіл та функціональне зонування територій	Невідповідність площі заповідної зони встановленим розмірам
Наявність високопродуктивних насаджень бука, ялини та ялиці	Значну площу території зайнято культурами ялини європейської, які створювали на початку XX століття. На сьогодні ці ліси всихають внаслідок зміни клімату
Збереження лісів, які виконують фітомеліоративні та санітарно-гігієнічні функції – протиерозійні і приполюнні ліси	Недостатня увага до охоронних річкових ділянок та зон нерестилищ, захисних смуг вздовж поселень і доріг
Відсутність екологічних загроз з боку промислових підприємств та інших техногенних об'єктів	Існують проблеми, спричинені природними чинниками – частими шквальними вітрами, а також періодичними повеннями
Наявність оригінальних історико-архітектурних об'єктів і пам'яток архітектури	Поблизу селітебних зон більша частина території розорана й позбавлена природного лісового покриву
Природні умови і ресурси, сприятливі для різних видів туризму; облаштовано частину міжнародного туристичного маршруту «Карпатський Євротур», наявні екологічні стежки, веломаршрути	Недостатньо розвинута інфраструктура прилеглих сільських поселень
Наявність джерел мінеральних вод типу «Нафтуса», «Нарзан», «Єсентуки» та карстових печер	Зanedбаність усіх джерел мінеральної води та карстових печер на території Парку
Наявність пейзажних лісових ландшафтів	Незадіяність більшості видів туристичних ресурсів
Парк є бюджето-формуючою установою для навколишніх сільських громад	Відсутність суттєвої гуманітарної допомоги для громад
Враховуються економічні умови та соціальні потреби місцевого населення, здійснюється покращення соціальних аспектів функціонування НПП для місцевих мешканців	Недостатнє інформування населення про проведення природоохоронних заходів, відсутність громадського контролю за їх виконанням
Наявність співпраці між установами природно-заповідного фонду та місцевими органами влади	Незначна кількість місць рекреації, які може використовувати місцеве населення

Рис. 1. Загальний вигляд східно-карпатських гірських полонин

Fig. 1. General view of the Eastern Carpathian mountain meadows
(URL: <https://uzhanskyi-park.in.ua/wp-content/uploads/2022/02/45-1024x768.jpg>)

Із 2001 р. працівники наукового відділу проводять інвентаризацію рослинних і тваринних видів на території Парку (Symochko, Fizer, 2017; Barkaszi, Koval, 2019). За результатами досліджень тут виявлено 782 видів судинних рослин, 312 лишайників, 143 мохоподібних, 65 грибів, 165 водоростей. Із судинних рослин 80 видів внесено у регіональний червоний список Закарпаття, 37 видів – у Червону книгу України і два види – до Міжнародного Червоного списку. Також на території Парку виявлено 172 види хребетних тварин: 50 видів ссавців, 85 – птахів, 12 – земноводних, 16 – риб, вісім – плазунів, один – круглоротих. В унікальній фауні представлені види великих хижаків – бурій ведмідь, вовк, рись, а також великі природні рослиноїдні ссавці – зубр та олень благородний. До рідкісних видів земноводних віднесено тритони гірський та карпатський, ропуху сіру, жабу гостроморду. Рідкісними видами рептилій є полоз лісовий, гадюка звичайна, а також саламандра карпатська, зображена на логотипі Парку і на яку ми натрапили 1.04.23 р. у лісовому фонді Волосянківського л-ва (рис. 2).

Для підвищення наукового потенціалу Ужанського НПП варто запровадити співпрацю з науковцями з інших організацій і відомств, які мають досвід інженерно-організаційної, технологічної та дослідницько-експериментальної роботи. Також необхідно створити науково-технічну раду для висвітлення і вирішення всіх проблемних наукових питань діяльності Парку.

Отримання достовірної, оперативної та актуальної інформації про кількісний та якісний стан насаджень є неможливим без залучення сучасних інформаційних технологій. З метою оптимізації процесу інвентаризації рослинного і тваринного різноманіття Парку доцільно залучити до практичних робіт відповідних фахівців, а також сучасні засоби для картографічних методів досліджень.

Рис. 2. Саламандра карпатська (*Salamandra salamandra* (Linnaeus, 1758)) – ендемік, релікт Ужанського НПП (фото автора)

Fig. 2. Carpathian salamander (*Salamandra salamandra* (Linnaeus, 1758)) – endemic, relict of the Uzhan National Park (photo by the author)

Ужанський НПП займає площу 39159 га і має у своєму складі природні угіддя трьох землекористувачів – сам Парк, три лісництва ДП «Великобerezнянське ЛГ» та лісові масиви райагролісу. До складу Ужанського НПП передано з вилученням від ДП «Великобerezнянське ЛГ» 7069 га площі найпродуктивніших стиглих букових деревостанів; 9938 га лісів включено до складу Парку без вилучення. Лісгоспи, підпорядковані Державному агентству лісових ресурсів України, здійснюють масштабні рубки у Великобerezнянському районі – на території лісового фонду лісництв, які входять у господарську зону Ужанського НПП. За результатами перевірки, здійсненої працівниками Мінприроди України у 2015 р., значні за площею масиви лісу на території Парку зрубано незаконно, тобто без виділення лімітів. У зв'язку з цим, керівництву устано-

ви потрібно активізувати роботу щодо узгодження лісогосподарської діяльності на не вилученій території, яка входить до складу Парку.

Окрім цього, існує низка проблемних питань з органами місцевого самоврядування територій, що межують з Парком. Також у межах Парку розташовано 22 населені пункти, тому виникають певні труднощі у співкоординації дій із землекористувачами. Зокрема, всі господарські нововведення, які заплановано здійснити в межах Стужницької, Лубнянської, Верховино-Бистринської, Ужоцької, Тихинської, Загорбської та Ставнянської сільських Рад мали би бути узгоджені з дирекцією Ужанського НПП. Зокрема, територія гірської частини Парку повністю залісена, проте у передгірському поясі поблизу селітебних зон більша частина території розорана й позбавлена природного лісового покриву, що вимагає значних капіталовкладень у відновлення лісових насаджень. Потреби Парку у садивному матеріалі здійснює ДП «Великобerezнянське ЛП», яке вирощує сіянці і саджанці на 29 тимчасових лісових розсадниках. Місцеві мешканці, особливо учнівська молодь, охоче допомагають працівникам Парку висаджувати лісові культури.

Ведення господарства Парк здійснює на основі природоохоронного законодавства України з урахуванням положень Закону України «Про природно-заповідний фонд України». До складу Парку входять 13 об'єктів природно-заповідного фонду. Нами проаналізовано поліфункціональне значення цих заповідних об'єктів, оцінено кожну функцію природоохоронного об'єкта згідно з бальною шкалою та встановлено клас соціологічної цінності. Так, до першого класу природоохоронної цінності віднесено вісім об'єктів. Вони відзначаються добрим екологічним станом фітоценотичного покриву, тут створені і функціонують відповідні об'єкти рекре-

аційної інфраструктури, організовано загально-оздоровчий, культурно-пізнавальний відпочинок, облаштовано туристичні та екскурсійні маршрути, встановлено з відповідним інформаційним наповненням інформативні знаки та аншлаги. Серед них, ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Гора Яворник» (буково-яворовий праліс на кам'янистих розсипищах віком понад 160-200 років); лісові заказники місцевого значення «Тихий» (буково-ялицевий праліс віком понад 200 років), «Дубова» (масив дуба скельного природного походження), «Уличанка» (лісовий масив з сосново-дубовими еталонними насадженнями природного походження, залишки Карпатського пралісу); ботанічні заказники місцевого значення – «Голаня» (комплекс високогірних буково-яворових і буково-ясеневих лісів), «Ерташі» (одна із найстаріших дослідних ділянок на території Українських Карпат), «Пасіки» (осередок зростання пізньоцвіту осіннього, внесеного до Червоної книги України); ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Дуб звичайний» – один із найстаріших дубів України віком близько 1300 років (рис. 3).

До другого класу природоохоронної цінності віднесено п'ять об'єктів. Серед них, гідрологічні пам'ятки природи місцевого значення – «Джерело № 1», «Джерело № 2», «Джерело № 3», «Джерело № 11» та геологічна пам'ятка природи місцевого значення печера «Княгиня». Ця пам'ятка природи потребує проведення ґрунтовних наукових досліджень, оскільки про неї відсутня повна інформація, не обладнаний доступ до входу, відсутні інформаційні вказівники, які дали б змогу виявити особливості її будови, отримати інформацію про рукокрилих та інших представників печерної фауни, про рослинність (мохи, лишайники) тощо.

Рис. 3. Тисячолітній рекордсмен Дідо-дуб у селі Стужниця

Fig. 3. Thousand-year record holder Dodo-oak in the village of Stuzhytsia
(URL: <https://uzhanskyi-park.in.ua/wp-content/uploads/2021/01/Dido-dub.-Oleh-Horbey.jpg>)

Гідрологічні пам'ятки природи місцевого значення – унікальні джерела мінеральних вод типу «Нафтуся», «Нарзан», «Єсентуки» у селах Стужиця, Кострино, Сіль, Ужок мають лікувальні властивості та здавна використовувались місцевим населенням для оздоровлення. Джерела належать до групи вуглекислих вод – хлоридно-натрієвих гідрокарбонатно-кальцієвих з вмістом магнію, заліза, барію. Незважаючи на цінність цих об'єктів, джерела мінеральної води занедбані, відповідним чином не облаштовані, повністю відсутні умови для їх туристичного використання.

У Парку здійснено диференційований розподіл та зонування території, що має практичне значення для режиму використання, охорони і відтворення лісів. У межах Парку виділено чотири функціональні зони: заповідну, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації та господарську (Кричевська, 2005). Для кожної із функціональних зон Парку встановлено диференційований режим користування. Згідно з «Проектом організації території Ужанського НПП», заповідна зона займає 3530,5 га або 23,7% загальної площі. Зона регульованої рекреації займає 5146,4 га (34,5 %), зона стаціонарної рекреації – 89,1 га (0,6%), господарська зона – 6138,6 га (41,2%). Згідно з положенням Севільської Конвенції про біологічне різноманіття (1995 р.), для національного природного парку заповідна зона має становити більше третини від усієї його площі, оскільки є його репрезентативною частиною і підлягає суворій охороні. Тому необхідно збільшити площу заповідної зони Парку, на території якої ростуть реліктові та ендемічні види, що мають виняткове наукове значення. Для прикладу, заповідну зону можливо розширити, вилучивши із зони регульованої рекреації (кв. 21 Волосянківського л-ва) територію площею 2,4 га. Тут росте білоцвіт весняний карпатський (*Leucojum vernum* L. var. *carpathicum* Sims) – ендемік Східних Карпат, геофіт, гірський вид флори, поширений, окрім Закарпаття, також у Східній Словаччині, Польщі (Бескиди), Румунії (Трансильванія). Вид потребує режиму заповідності, постійного контролю за станом популяції, оскільки знаходиться під загрозою зникнення через зривання на букети, викопування цибулин, рекреаційне навантаження (рис. 4).

Значну територію Парку займає господарська зона, де ростуть високопродуктивні насадження бука, ялини та ялиці. Культури ялини європейської, які створені на початку XX ст., тепер всихають. За останні роки це явище набуло значних масштабів і має тенденцію до збільшення під впливом дії зміни комплексу еколого-кліматичних чинників, насамперед, тривалих періодичних посух, пониження рівня ґрунтових вод тощо. Вирішення проблеми вимагає проектування спеціальних лісокультурних заходів, зокрема поступової заміни монокультур ялини на мішані насадження з переважанням бука, запровадження стійких до захворювань інтродуктованих деревних видів.

Рис. 4. Білоцвіт весняний карпатський (*Leucojum vernum* L. var. *carpathicum* Sims) в угіддях Волосянківського л-ва (фото автора)

Fig. 4. Carpathian spring white flower (*Leucojum vernum* L. var. *carpathicum* Sims) in the lands of the Volosyankiv forest district (author's photo)

Значна площа похідних деревостанів на території Парку також вимагає проектування спеціальних лісокультурних заходів, а також запровадження запобіжних заходів захисту лісу від шкідників і хвороб. Найпоширенішими є опеньок осінній, трутовик несправжній, коренева губка, різні види стовбурових шкідників. Захист лісу від шкідників і хвороб здійснюють різноманітними методами і технічними засобами: нагляд за появою шкідливих організмів; карантин рослин; лісогосподарський захист; біологічний захист; фізичний захист. Часто застосовують лісогосподарський захист, який має профілактичну спрямованість і здійснюється різноманітними видами лісогосподарських робіт – вибірково-санітарними рубками, вибиранням уражених дерев, викладкою ловильних дерев і ловильних політ. Формування мішаних корінних деревостанів значною мірою знижує можливість утворення осередків шкідників і хвороб лісу. Зокрема, в осередках уражених насаджень під час лісовідновлення доцільно використовувати *Pseudotsuga menziesii* (Mirb.) Franco, яка є стійкою до ураження місцевими шкідниками, і, окрім того, не є інвазійним видом (Іваник, Лук'янчук, 2021).

У Парку особливу увагу приділено збереженню лісів, які виконують фітомеліоративні та санітарно-гігієнічні функції – протиерозійним і приполонинним лісам. На території Парку часто проявляються негативні процеси у вигляді водної ерозії, внаслідок чого руйнується верхній найродючіший шар ґрунту з винесенням його водними потоками в струмки і річки. З метою зменшення ерозійних проце-

сів потрібно створювати водорегулювальні лісонасадження, які зменшують та сповільнюють стікання води на схилах, сприяють кращому вбиранню її ґрунтом. Такі насадження регулюють рівномірність снігового покриву і режим сніготанення, сприяють зменшенню промерзання ґрунту, поліпшують його водно-фізичні та фізико-хімічні властивості.

У лісах Парку з обмеженим та особливим режимом користування впроваджують заходи з наближеного до природи лісівництва. Під час проведення рубок догляду за насадженнями використовують кінне трелювання деревини, що зберігає наявне та забезпечує наступну появу природного поновлення корінних деревних видів. Лісівники також залишають у природному середовищі певні обсяги мертвої деревини – така практика виявляє значний позитивний екологічний вплив на лісову екосистему, створює сприятливі умови для проживання дикої фауни, збільшує біорізноманіття нативної екосистеми. На території Парку відсутні екологічні загрози від техногенних об'єктів, проте існують проблеми, спричинені природними чинниками – тут часті вітровали, шквальні вітри, поєднані, які пошкоджують, а подекуди частково руйнують лісові насадження. З цією метою здійснюють заходи з формування мішаних деревостанів із щільним чагарниково-трав'яним покривом. Витрати на такі заходи помітно менші, ніж шкода від руйнування лісових насаджень внаслідок негативного прояву природних стихійних явищ.

Рекреаційна діяльність Парку спрямована на створення умов для розвитку туристичної інфраструктури. Працюють гірськолижні бази з крісельними підйомниками «Красія», «Ужок», «Щербин», промарковані пішохідні маршрути на гори Красія (1035 м), Кременець (1214 м), Черемха (1133 м), Канчова (1111 м). У 2017 р. відділом рекреації і благоустрою Ужанського національного природ-

ного парку було здійснено масштабну роботу над реалізацією грантового проекту «Охорона природи, як можливість для регіонального розвитку», фінансованого спільно Норвегією та Словацькою Республікою. В рамках проекту профінансовано будівництво фешенебельних будиночків для відпочинку, що забезпечило створення належних умов для прийому туристів та отримання додаткових надходжень від рекреаційної діяльності.

В останні роки облаштовано частину міжнародного туристичного маршруту «Карпатський Євро-регіон» на відділку смт Великий Березний – Явірник – с. Кострино – урочище Чорні млаки – с. Стужиця. Розроблено туристичний маршрут «Від тисячолітніх дубів до букових пралісів», який проходить територією Новостужицького ПНДВ, проведено ремонт на екотуристичних маршрутах загальною довжиною 66 км. На території Парку облаштовано креативні об'єкти рекреаційного відпочинку – рекреаційні зони «Солянські облази», «Костринські облази», «Лінія Арапада», «Стужиця», «Під Роговою Скалою», «Ужоцький перевал». Також розроблено 17 екологічно-пізнавальних маршрутів, загальна протяжність яких становить 140 км. Передбачено улаштування та утримання 20 зон для короткострокового відпочинку. По території Парку прокладено сім пішохідних маршрутів, зокрема п'ять екологічних стежок – «Праліси Стужиці», «Пасіки», «Близня» та ін. (рис. 5).

Ці маршрути пролягають мальовничими куточками Парку і цікавими його об'єктами – буковими пралісами, субальпійськими луками – до витоків річки Уж, на Ужоцький перевал, Вододільний хребет. Однією із найпопулярніших є подорож в урочище Чорні Млаки с. Княгиня, де в 1866 р. впав величезний метеорит масою майже 300 кг. Уламки цього метеорита сьогодні експонуються в музеях Європи.

Рис. 5. Екологічна стежка «Пасіки»

Fig. 5. Ecological trail “Pasiky” (URL: <https://uzhanskyi-park.in.ua/wp-content/uploads/2022/02/Rezervat-pasiky.jpg>)

Територією лісових насаджень Ужанського НПП проходить веломаршрут «Зелений ровер». Також розробляються міжнародні велосипедні маршрути, перебуваючи на яких туристи зможуть побачити цікаві природні та історико-культурні об'єкти, до прикладу, легендарну оборонну лінію Арпада. Отже, потрібно і надалі збільшувати кількість різноманітних екотуристичних маршрутів, широко репрезентуючи їх у різноманітних інтернет-джерелах. Такий підхід дасть змогу збільшити потік туристів, що приносить користь місцевим органам влади, державним агентствам, підприємцям у сфері туризму, туристичним інформаційним центрам, туристам і, насамперед, резидентам цільових регіонів, сприятиме формуванню у туристів позитивного іміджу регіону, забезпечуватиме надходження до місцевих бюджетів за рахунок отримання додаткових прибутків від проведення екологічних екскурсій, відвідання об'єктів природного та історико-культурного значення. Особливу увагу варто приділити геоморфологічним та геологічним (стратиграфічним, палеонтологічним, тектонічним) пам'яткам природи, які є менш освоєними для туризму.

Особливе місце в переліку геоморфологічних об'єктів Парку займають карстові печери. В межах досліджуваної території є щонайменше вісім печер – «Княгиня», «Метрова яма» біля с. Нова Стужиця, печера біля с. Загорб на правобережжі р. Стужиця, печера біля с. Ужок у верхів'ях р. Уж. Вони невеликі за розмірами, але є місцинами постійної зимівлі для кажанів. Печеру «Княгиня» вже введено у туристичні путівники, проте опублікованих відомостей про її особливості і туристичну привабливість обмаль. Відвідування печери можливе лише невеликими групами за наявності досвідченого провідника та дозволу на відвідування території від прикордонних служб. За належної підготовки території, спрощення процедури отримання дозволу від прикордонних служб, відвідування печери можна буде ввести до екотуристичного маршруту «До місця падіння Княгинянського метеорита».

На території Парку наявні оригінальні історико-архітектурні об'єкти. Справжнім дивом закарпатської народної архітектури є старовинні дерев'яні церкви XVII-XVIII сторіччя. Побудовані вони невідомими геніальними майстрами – без єдиного цвяха і використання сучасних інструментів. На сьогодні шість з таких храмів мають статус архітектурних пам'яток світу. Найвідоміші з них – храм Покрови Пресвятої Богородиці в с. Кострино та церква Святого Архистратига Михаїла в с. Ужок.

Парк є бюджетно-формуючою установою для навколишніх сільських громад, забезпечує робочими місцями місцеве населення. В Парку здійснюють заходи із побічного користування лісом: заготовлю сіна на площі 104,2 га – 53,15 т, дикорослих грибів – 12,2 т, чорниці – 17,0 т, малини – 3,2 т, ожини – 51,3 т, плодів шипшини – 1,1 т. У цьому напрямі територію Парку активно використовує місцеве населення з дотриманням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів.

На території Ужанського НПП із площею майже 40 тис. га облаштовано лише сім рекреаційних зон, збудовано п'ять альтанок і три навіси. Цих рекреаційних об'єктів зовсім недостатньо, тому потрібно створити кращі умови для організованого та ефективного відпочинку, інших видів рекреаційної діяльності для місцевого населення.

На території Парку спостережено неналежне інформування населення щодо проведення природоохоронних заходів та відсутній громадський контроль за їх виконанням. Потрібно звернути увагу на низьку екологічну свідомість населення, про що свідчить наявність незаконних порубів, пошкоджень, самовільного сінокосіння, випасання худоби у заборонених місцях. З цього погляду, необхідно постійно проводити агітаційно-роз'яснювальну роботу із місцевими жителями з метою формування екологічної свідомості та екологічних переваг над тимчасовими економічними вигодами. Особливо варто популяризувати серед учнівської молоді значення збереження і правильного використання лісових екосистем, а також активно залучати їх до робіт з відтворення та охорони природних багатств Закарпаття.

Дискусія (Discussion). До початку воєнних дій в Україні Ужанський НПП здійснював комплексні заходи з активного розвитку екотуризму, адже рекреаційно-туристичний потенціал Парку є доволі високим, що підтверджено результатами низки досліджень (Кричевська, 2005; Стойко, Копач, 2012; Карпюк, 2013). У попередні роки в Ужанському національному природному парку на заповідних територіях було прокладено мережу екотуристичних маршрутів, запроваджено заходи зі збереження цінних природних та історико-культурних комплексів й об'єктів, що знаходяться на його території. Працівники Парку також сприяють підвищенню ефективності функціонування унікальних природних комплексів та раціональне використання природного потенціалу. З цією метою на території Парку безперервно здійснюють наукові дослідження природних комплексів, слідкують за їхніми змінами в умовах рекреаційного та ефективного використання природних ресурсів.

У післявоєнний період відновлення цієї діяльності можливе лише за активної міжнародної співпраці та наукових заходів з природо-заповідними територіями європейських країн. Для збільшення репрезентативності Парку важливим питанням є покращення науково-технічної бази для картографічних методів дослідження. Використання сучасного інструментального забезпечення, методів й технологій дистанційного зондування земної поверхні, GPS-технологій та новітнього програмного забезпечення сприятиме пришвидшенню, покращенню якості та підвищенню продуктивності виконання робіт у Парку. Проте подібне обладнання є дороговартісним, тому керівництву Парку потрібно шукати спонсорську допомогу для закупівлі обладнання і відповідних програм.

Планувальна організація території Ужанського НПП та особливості виділення функціональних зон

були предметом вивчення та дискусії низки дослідників (Кричевська, 2005). Проте і зараз ведуться дискусії з розширення заповідної зони та зони регульованої рекреації, які вважаються найважливішими з погляду охорони природних комплексів. Нами обстежено ділянку Волосняківського л-ва на наявність рослин, внесених до Червоної книги України. На території площею 2,4 га (кв. 21) було виявлено місцезростання ендеміку Східних Карпат – білоцвіту весняного карпатського. Збереження популяцій ранньовесняних цибулинних можливе лише за умови організації їхньої охорони. Тому доцільно обстежену ділянку вилучити із зони регульованої рекреації, долучивши її до заповідної зони із реалізацією менеджмент-плану щодо збереження рідкісного в Європі та Україні виду. Для цього потрібно встановити охоронні знаки та інформаційні таблички природоохоронного змісту, регулярно оприлюднювати у засобах масової інформації, соціальних мережах та офіційному сайті Парку інформацію про стан рідкісних видів. Наведені відомості про місцезнаходження раритетних видів судинних рослин суттєво доповнюють мозаїку поширення рідкісних видів флори України, є показником соціологічної цінності території, свідчать про її унікальність.

З метою підвищення рівня сприятливого екологічного стану території Парку потрібно ширше використовувати природозберігаючі технології для покращення стану, оптимізації структури та охорони біорізноманіття лісів з одночасним збереженням та відтворенням їхніх багатограних захисних і регулювальних функцій. Для формування стійких фітоценотичних угруповань потрібно активніше здійснювати заміну монокультур ялини європейської на мішані насадження з переважанням бука лісового, а також збільшувати частку біотично стійких інтродуцентів.

Нами проаналізовано поліфункціональне значення 13-ти об'єктів ПЗФ, наявних у Парку, оцінено функції кожного природоохоронного об'єкту згідно бальної шкали та встановлено клас соціологічної цінності. Виконані дослідження засвідчили незадіяність більшості видів туристичних ресурсів, зокрема, історико-архітектурних об'єктів. Також варто відзначити низький рівень атрактивності джерел мінеральних вод і карстових печер. Зокрема, відома печера «Княгиня» потребує проведення ґрунтовних наукових досліджень. На території Парку наявні унікальні джерела мінеральних вод, проте вони не облаштовані, відсутні вказівники, об'єкти не підготовлені для відвідування туристами.

Станом на сьогодні Ужанському НПП потрібен ефективний механізм фінансування задля проведення спеціальних лісокультурних заходів, створення сучасних сприятливих умов для відпочинку, формування туристичного іміджу та рекламно-маркетингової стратегії.

Висновки (Conclusions). Ужанський національний природний парк має значний потенціал у повоєнний період для розвитку екологічного туризму

му завдяки своєрідності природних ландшафтів, унікальності екосистем пралісів, багатству флори і фауни, визначним пам'яткам культурно-історичної спадщини. Населені пункти, розташовані в межах Парку, цілком відповідають вимогам і стандартам екотуризму – розташовані в мальовничих гірських долинах, віддалені від промислових підприємств. У гірських селах збереглися традиційний побут, ремесла, культура, кухня. У сільському господарстві практично не використовують хімічні засоби, тому продукти харчування є екологічно чистими.

Головним чинником для активного розвитку екотуризму на території Парку є вдале поєднання кліматичних, ландшафтних, бальнеологічних, селітебних та інших компонентів екологічної, економічної і культурної значимості. Тут наявні ділянки, ресурси, оселища та ландшафти світового і національного культурного, археологічного, історичного значення. Доволі повно вивчено стан існуючих рекреаційних об'єктів Ужанського НПП, які придатні для активного розвитку екотуристичної діяльності та окреслено подальші перспективи розвитку екологічного туризму на території Парку, що підтверджено застосованим SWOT-аналізом.

Поряд з цим, існує низка проблем для активного розвитку екотуризму в майбутньому. Незважаючи на зарахування Парку до складу біосферного резервату «Східні Карпати», потрібно відзначити низький рівень міжнародної співпраці та партнерських відносин з природо-заповідними територіями інших країн. Парк охоплює природні угіддя трьох землекористувачів, через що є певні труднощі у співкоординації дій.

Для ефективного розвитку екотуризму Ужанському НПП потрібне залучення державних і недержавних джерел фінансування, що дасть змогу створити сприятливі умови для відпочинку та формування вагомego туристичного іміджу регіону. Для охорони рідкісних ендемічних видів, що мають виняткове значення для збереження біорізноманіття, доцільно збільшити площу заповідної зони Ужанського НПП.

У післявоєнний період територія Ужанського НПП матиме виняткове значення для розвитку екотуризму, забезпечить активний відпочинок туристів, пізнання ними пам'яток природи, а також сприятиме покращенню фінансової ситуації для сільських громад, що розташовані на території Парку.

Список літератури (References)

- Байцар, А.Л. (2014). Верхня межа лісу в ландшафтах Українських Карпат, її охорона та оптимізація. *Вісник Львівського університету. Серія географ.*, 45, 166-177 [Baitsar, A.L. (2014). The tree line in the landscapes of the Ukrainian Carpathians, its protection and optimization. *Bulletin of Lviv University. Geographical series*, 45, 166-177. Retrieved from <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/geography/article/view/1162>] (in Ukrainian)

- Білоцвіт Закарпаття. Природа Закарпаття. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. [Belotsvit Transcarpathia. The nature of Transcarpathia. Official site. Retrieved from <https://www.adamenko-tours.com/uk/biloczvit-zakarpattia/>] (in Ukrainian)
- В Ужанському нацпарку знищуються стародавні праліси і інші цінні лісові масиви. Офіційний сайт [Електронний ресурс] [Old-growth primeval forests and other valuable forest areas are being destroyed in the Uzhan National Park. Official site. Retrieved from <http://ecoethics.ru/informatsionnaya-zapiska-komissii-min-prirody-ukrainyi-o-massovyih-narusheniyah-v-uzhanskom-natsparke>] (in Ukrainian)
- Вишневецький, В.І. (2015). *Екологічний туризм*. Київ: Інтерпрес ЛТД [Vishnevsky, V.I. (2015). *Ecological tourism*. Kyiv: Interpress LTD] (in Ukrainian)
- Дмитрук, О.Ю., Дмитрук, С.В. (2009). *Екотуризм*. Київ: Альтерпрес [Dmytruk, O.Yu., & Dmytruk, S.V. (2009) *Ecological tourism*. Kyiv: Alterpres] (in Ukrainian)
- Дослідження та перспективи екотуристичного використання печери Княгиня (Ужанський національний природний парк). Офіційний сайт [Електронний ресурс] [The studies and prospects of eco-tourism use of Knyagina Cave (Uzhan National Natural Park). Official site. Retrieved from <https://infotour.in.ua/shevchuk-1>] (in Ukrainian)
- Іваник, Ю.М., Лук'янчук, Н.Г. (2021). Оцінка ступеню пошкодження деревостанів та заходи боротьби із шкідниками та хворобами у Волосянківському лісництві ДП «Великобerezнянське лісове господарство». *Збірник матеріалів доповідей студентів, аспірантів, слухачів Малої лісової академії*. Львів: НЛТУ України, 56-58. [Ivanyk, Yu.M., & Lukyanchuk N.G. (2021). Assessing the degree of damage to forest stands and pest and disease control measures in the Volosyankiv forest district of the Velikobereznyan Forestry Enterprise. In N.G. Lukyanchuk (Ed.), *Collection of reports of students, graduate students, trainees of the Small Forestry Academy*, 56-58. Lviv, Ukraine: Ukrainian National Forestry University] (in Ukrainian)
- Карпюк, Ф.В. (2013) *Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку екотуризму в Закарпатській області*. Офіційний сайт [Електронний ресурс] [Karpyuk, F.V. (2013). The current state, problems and prospects of the development of eco-tourism in the Transcarpathian region. Official website. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1894/1>] (in Ukrainian)
- Кифяк, В.Ф. (2003). *Організація туристичної діяльності в Україні*. Чернівці: Зелена Буковина [Kyfiak, V.F. (2003). *Organization of tourist activities in Ukraine*. Chernivtsi: Zelena Bukovyna] (in Ukrainian)
- Кричевська, Д. (2005). Планувальна організація території Ужанського національного природного парку. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*, 32, 130-141 [Krychevska, D. (2005) Planning organization of the territory of the Uzhan National Nature Park. *Bulletin of Lviv University. Geographical series*, 32, 130-141. Retrieved from <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/geography/article/view/3232>] (in Ukrainian)
- Москвяк, Я.С. (2022). Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного туризму в Карпатському регіоні України. *Вісник Хмельницького національного університету*, 2(1), 184-188 [Moskvayak, Ya. E. (2022). The current state and prospects for the development of ecological tourism in the Carpathian region of Ukraine. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, 2(1), 184-188 [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2\(1\)-26](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2(1)-26)] (in Ukrainian)
- Новицька, С.Р. (2013). Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туристичної сфери. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Географія*, 2, 164-169 [Novytska, S.R. (2013). Eco-tourism as a priority direction of sustainable development of the tourism sphere. *Scientific notes of the Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Geographical series*, 2, 164-169. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUg_2013_2_24] (in Ukrainian)
- Попович, С.Ю. (2007). *Природно-заповідна справа*. Київ: Арістей [Popovych, S. Yu. (2007). *Nature reserve business*. Kyiv: Aristei] (in Ukrainian)
- Порушення в національних парках України. Офіційний сайт [Електронний ресурс] [Violations in national parks of Ukraine. Official website. Retrieved from <http://www.uahunter.com.ua/forum/narusheniya-nacionaln-parkah-ukrain-t77406.html>] (in Ukrainian)
- Розвиток туризму на території національних природних парків. Офіційний сайт [Електронний ресурс] [Development of tourism in the territory of national natural parks. Official website. Retrieved from <https://tourinform.org.ua/rozvytok-turyzmu-na-terytoriyi-natsionalnyh-prirodnyh-parkiv>] (in Ukrainian)
- Стойко, С., Гадач, Е., Шимон, Т., Михалик, С. (1991). *Заповідні екосистеми Карпат*. Львів: Світ [Stoyko, S., Gadach, E., Shimon, T., & Mykhalyk S. (1991). *Protected ecosystems of the Carpathians*. Lviv: Svit] (in Ukrainian)
- Стойко, С.М., Копач В.О. (2012). *Сторіччя створення пралісових резерватів в Українських Карпатах*. Програма ЮНЕСКО «Людина і біосфера» Офіційний сайт [Електронний ресурс] [Stoyko, S.M., & Kopach, V.O. (2012). *Centenary of the creation of primeval forest reserves in the Ukrainian Carpathians*. UNESCO program «Man and Biosphere». Retrieved from http://awsassets.panda.org/downloads/pralisy_indd_1_1.pdf] (in Ukrainian)
- Ужанський національний природний парк. Офіційний сайт [Електронний ресурс] [Uzhansky National Nature Park. Official website. Retrieved from <https://uzhanskyi-park.in.ua/pro-nas/dokumenty/>] (in Ukrainian)
- Barkaszi, Z., & Koval, N. (2019). Small mammals of Uzhanskyi National Park (Ukrainian Carpathians) and its vicinities: a preliminary analysis. *Наукова електронна бібліотека періодичних видань*

НАН України, 17, 28-35. <http://doi.org/10.15407/pts2019.17.028>

Monitoring of rare plants species populations of Ukraine. Ukrainian Nature Conservation Group. Retrieved from <https://uncg.org.ua/en/projects/monitoring-of-rare-plants-species-populations-of-ukraine/>

Symochko, L., & Fizer, A. (2017). Authentic soil microbial communities in primeval forest ecosystems of Uzhanskyi National Nature Park. *Fundamental and Applied Soil Science*, 18(3-4), 51-56. <https://doi.org/10.15421/041715>

Analysis of the prospects for the development of eco-tourism of the Uzhan national nature park in the post-war period

N. Lukianchuk¹, Yu. Ivanyk²

The purpose of this paper is to study the condition of the existing Uzhan National Nature Park facilities that are suitable for the active development of eco-tourism activities and to outline further prospects for the development of eco-tourism in the territory of the NPP. The SWOT analysis method was applied to determine the level of economic development. Strengths designed to ensure accelerated progress towards the achievement of strategic goals as well as weaknesses that inhibit the development of the economy in the direction of eco-tourism are identified.

Eco-tourism is actively developing in the Uzhan National Nature Park, allowing tourists to get acquainted with natural ecosystems, geological and geomorphological sights. For this purpose, a network of eco-tourism trails has been laid in the protected areas.

The main tasks of the Uzhan National Nature Park are the preservation of valuable natural and historical-cultural complexes and facilities located on its territory. Effective functioning of unique natural complexes and rational use of natural potential also contribute to the development of eco-tourism. For this purpose, scientific studies of natural complexes and their changes in the

conditions of recreational load and efficient use of natural resources are carried out in the Park.

By geographical location and natural and climatic conditions, the territory is mountainous. The territory is almost completely covered with forests, and the forest tracts are among the richest ones in the Transcarpathian region in terms of wood raw materials, wild fruits and berries, as well as medicinal raw materials.

Mountain plant communities, endemic species, relict species and endangered species are protected in the Park. The protected area functions as one of the most important centers of natural distribution of large mammals in Europe. The Park demonstrates a rare combination of wildlife and rich cultural heritage.

This territory contains elements of cultural heritage, in particular the remains of Lemkiv and Boykiv rural and sacred wooden architecture, as well as traditional models of land use and mountain pasture management. The location of the Park territory is characterized by the absence of environmental threats associated with the industrial activities and other man-made objects that can cause a significant negative anthropogenic impact on the environment.

However, a number of problems for the active development of eco-tourism have been identified. Despite the inclusion of the NPP in the “Eastern Carpathians” biosphere reserve, there is a low level of international cooperation and partnership relations with nature reserves of other countries. The Park covers the natural lands of three land users, because of which there arise certain difficulties in the coordination of their actions.

Illegal large-scale felling is being observed in the economic zone of the Park. A significant area of the territory is occupied by European spruce cultures, which were created at the beginning of the 20th century. Today, these forests are drying up due to the spread of diseases. A significant area of derivative stands requires the application of special silvicultural treatments in particular, this applies to preventive measures to protect the forest from pests and diseases.

We also believe that conditions should be created for organized and effective recreation for the local population, as well as other types of recreational activities in natural conditions while observing the regime of protection of preserved natural complexes and facilities. The importance of the preservation and proper use of forests, as well as more active involvement of the public in the forest regeneration and protection of forest landscapes, should be especially popularized among the population.

We believe that the Uzhan National Nature Park needs an effective state financing mechanism, the creation of modern favorable conditions for recreation, the image formation, advertising and marketing strategy.

Key words: eco-tourism; natural resources; nature reserve fund; forest plantations; economic activity.

¹ *Nelia Lukianchuk* – Corresponding Member of the Forestry Academy of Sciences of Ukraine, PhD in Agricultural Sciences, associate professor, Department of Ecology, Ukrainian National Forestry University, 103 General Chuprynky st., Lviv, 79057, Ukraine. Tel.: +38-067-983-77-73. E-mail: Lukyanchuk@nltu.edu.ua ORCID: 0000-0003-2354-2446

² *Yuriy Ivanyk* – Forestry, state Enterprise “Velykoberezhnyansky Forestry”, 18 Rybalska st., smt Velykyy Berezhnyy, 89000, Transcarpathian region, Ukraine. Tel.: +38-067-164-73-22. E-mail: ivannikurij@gmail.com